

БЕРЕГИНИ ШІСТДЕСЯТНИЦТВА: ФЕНОМЕН НАЦІОНАЛЬНОГО ОБРАЗУ УКРАЇНСЬКОЇ ЖІНКИ

Наталія СОЛОНСЬКА

orcid.org/0000-0003-1444-9354

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник

відділу зарубіжної україніки Інституту книгознавства

Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

email: solonska.n@ukr.net

Анотація. Подано концептуальну модель образу жінки-берегині як феномену історичної науки на прикладі доль дружин ряду політичних в'язнів. Відображено їхню місію у становленні української політичної нації, що має значення для вивчення еволюції українського протестного руху, ролі явища берегинства українських жінок у культурній картині світу, в історичному бутті, досвіді феноменології. Розглянуто теоретичну концептуалізацію феномену берегинства як інтелектуального прояву, властивості ментальності українського народу.

Ключові слова: жінки-шістдесятниці, дисидентський рух в Україні, політичні в'язні радянських концентраційних таборів, берегинство.

Постановка проблеми. Український правозахисний рух у післясталінські часи відіграв ключову роль у формуванні національної ідеї та здобутті Україною незалежності. Втім потребують ще подальшого висвітлення і поглибленого вивчення, аналізу мотивації вчинків та діяльності жінок-учасниць правозахисного руху та причетних до нього жінок-берегинь у контексті соціокультурних трансформацій, що дасть ракурс розуміння їхньої людської сутності, поведінки, духовності, християнського добродійства в умовах холодної війни СРСР проти України, в суспільстві несправедливого буття. У дослідженні розглянуто діяльність жінок-шістдесятниць, їхній цінний внесок у громадсько-політичні рухи ХХ ст. в Україні, історію

українського жіноцтва, зусилля проти тоталітарного режиму в період десталінізації (1956–1965) до створення 1989 р. Народного Руху України як широкого фронту національно-демократичних сил.

Метою статті є аналіз діяльності, волевиявлення українських жінок-берегинь на прикладі дружин політв'язнів, визначення концепту «жінка-берегиня» як явища глибинної сутності людського духу і характеру, здійснення теоретичної концептуалізації цього феномену, осмислення його природи в умовах тоталітарної радянської системи в просторі холодної війни уряду та Компартії СРСР з власним народом; концепту «берегинство»¹ в історичному дискурсі.

Виклад основного матеріалу. Друга світова війна перетворилася в

¹ Щодо абстрактного іменника «берегинство» – стосується моделі утворення абстрактних іменників від іменників жін. роду: мати – материнство, дитина – дитинство тощо. Тобто абстрактний іменник «берегинство» відповідає моделі: іменник жін. роду + суфікс -ств(о). Це слово уже зафіксоване у низці текстів. (Щиро дякуємо за наукове обґрунтування доктора філологічних наук, професора Л. Шевченко, Український мовно-інформаційний фонд).

Радянському Союзу в 60–80-ті роки минулого століття на холодну війну з власним народом за формування так званої «єдиної нації» з єдиною мовою, звичайно, російською, єдиним мисленням, розчавленням національних особливостей, нівелюванням усіх конституційних прав, неможливістю республік СРСР вийти з Союзу. КППС здійснювалися цілеспрямовані масштабні акції з переселення українців з рідних земель на російськомовні території, вивезення для освоєння цілини молодих хлопців, випускників вищих навчальних закладів, щоб українські дівчата не могли з ними одружитися, переселення в Україну осіб російської та інших національностей; прийняття законів, згідно з якими українська мова для громадян республіки переставала бути обов'язковою; шкільні дискримінаційні реформи (відмова батьків від навчання їхніх дітей рідної мови); викладання предметів у навчальних закладах російською мовою, її обов'язкове вживання на підприємствах, де є працівники російської національності, тощо. У свідомій частини населення таке становище викликало протест [21]. Відстоювання своїх громадянських прав українцями жорстоко переслідували органи влади [22]. Конституційно-правові заходи в радянській країні не здійснювалися; правовий статус невинно засуджених не виконувався, як і міжнародні правові стандарти [8]. Про порівняльний аналіз з іншими країнами взагалі не йдеться.

Пропоноване дослідження ґрунтується на принципах історизму, всебічності й комплексності, системному підході; методах аналізу і синтезу, порівняльно-історичному, хронологічному, біографічному, хронологічному.

Методологічні й теоретичні основи

статті базуються на працях таких дослідників, як А. Землянський [11], В. Копоть [14], О. Кісь [13], А. Русначенко [24], Дж. Ролз [23] та ін.

Ще в 1946 р. колишній прем'єр-міністр Великої Британії У. Черчилль (у присутності президента США Г. Трумена) застеріг світову громадськість, що почалася епоха протистояння демократичної і тоталітарної систем. Цей період із 1946 р. до кінця 1980-х років (феномен Ялтинсько-Потсдамської системи міжнародних відносин (друга половина 1940-х – початок 1990-х років)) політологи та історики називають холодною війною [2]. Замість фашизму комуністичний ворог ніс свою загрозу мирному існуванню світу.

Термін «холодна війна» (Cold War) вперше застосував Дж. Орвелл 1945 р. у статті «Ти та атомна бомба» (“You and the Atomic Bomb”) [4], попереджаючи про тривалість цієї боротьби. Однак СРСР вів війну не лише із зовнішніми противниками, а й з внутрішніми. То була холодна війна комуністичної системи проти неросійських народів СРСР, насамперед України, що триває вже століттями, проти якої Москва виробила багато видів знищення, ліквідації незброєного народу. Один із засобів «невидимої битви» – відкрите порушення радянською владою конституційних і людських прав [6].

Серед населення УРСР знаходилося небагато сміливців (і чоловіків, і жінок), які наважувалися захищати свою людську і національну гідність згідно з прописаними Конституцією СРСР правами, виступати проти холодної війни. Ці особистості ввійшли в історію українського правозахисного руху як першопрохідники здобуття Україною незалежності. То

мученики, яких кидали за ґрати за сфабрикованими кримінальними статтями [16]. Вивчення явища протистояння, опору дає можливість діагностувати рівень заціпеніння морального становища в УРСР, його характерні риси в суспільстві за часів радянщини.

Так, у Львові, в 1941 р. органами НКВД було засуджено 37 чоловіків, 22 жінки; 42-м призначено найвищу міру покарання, серед них – 11 жінок. У неволі комуністична влада піддавала жінок звирячим експериментам. Під Калініним було створено цех, де працювали тільки вагітні жінки. У приміщення запускали газ. Ті, що вибігли, вижили, решта – ні. Дітей, що народилися після експерименту, було забрано і доля ані матерів, ані народжених невідома. Десятками взимку на безкрайній території нелюди відправляли на смерть українських дівчат-підлітків, щоб не було кому народжувати нове покоління, або топили судна при нібито перевезенні з табору в табір. Був відомий і «дивний» спосіб подяки комуністів за гостинність закарпатських селянок. У місцях дій УПА кадебісти переодягалися в українських воїнів, заходили на гостини в хату. Їх, звичайно, жінки годували. Після цього господинь арештовували й відправляли в концтабори за допомогу повстанцям. Ці та інші приклади наведено в літературі, присвяченій українському правозахисному руху, в есе, спогадах, інтерв'ю учасників подій [25].

Доля невинно засуджених органами КДБ чоловіків трансформувалася на їхні родини, насамперед дружин, матерів, сестер, навіть дітей та батьків, найближчих родичів, друзів. Дружини дисидентів пройшли через «вояжі» до концтаборів, нерідко з малими дітьми й

пудовими харчовими торбами, «шмони» та принизливі роздягання наглядачами в пошуках антирадянських документів перед і після рідкісних особистих побачень із чоловіками. Ці жінки переживали не лише фізичні катування, а й страшний психологічний тиск: розлуку з дітьми, погрози родинам, заборону на творчість, можливість працювати за спеціальністю. Але вони вистояли.

Тема українського дисидентства прискіпливо розглядалася в пресі українського зарубіжжя, зокрема в мюнхенському журналі української діаспори «Сучасність»: література, мистецтво, суспільне життя [18].

Науковці на своїй історичній батьківщині змогли одержати доступ до архівних джерел і розпочати дослідження боротьби національно-патріотичної інтелігенції УРСР під час холодної війни 50–80-х років тільки після 1991 р.

Джерелом дикої ненависті кадебістів до представників українського дисидентського руху були не відданість комуністичній ідеї, партії, а недоступні для посіпак радянського режиму незламність і стійкість духу, глибоке відчуття інакодумцями власної людської гідності, закладеної в народі століттями, поваги до себе як особистостей жінок-берегинь, які споконвіку оберігають, захищають дітей, родину і рідну землю.

Постсталінській системі протиставили себе учасники опору їй, які зберігали в свідомості тисячолітню людську гідність своєї нації. Це і є феноменом такого вияву внутрішнього духовного людського потенціалу, як берегинство, у контексті історичної пам'яті народу, складника його соціальної пам'яті.

У давньослов'янській міфології Берегиня – жіночий дух-охоронниця;

найстаровинніша богиня добра і захисту людини від зла, навіть хвороб; оберіг (паралель із вчинками дружин політв'язнів). Її символом є родинне багаття, в якому існують мир, спокій, любов і порядність [7].

Переґеня (береґиня) – етноґрафічний термін; свідчення матріархальності суспільства давніх українців.

О. Покуль вказує на причини романтизації цього символу фемінності, здійснює спробу довести псевдофольклорність стереотипу береґинства; досліджує історичну динаміку феномену – шлях перетворення з містичного образу до символу патріархального типу сім'ї в умовах постмодерного світогляду [20].

Ми здійснюємо розподілення явища береґинства на компоненти, аспекти та характеристики для його глибшого розуміння. Суб'єктивні виміри операціоналізовані психологічними показниками, які відображають індивідуальний, внутрішньоособистісний аспект оточуючого середовища. Виділяємо основні функції емоційного інтелекту: стресозахисну та адаптивну; форми його відбиття у свідомості людини (вибір стратегій долаючої поведінки); оцінюємо рівень сформованості цієї особистісної властивості.

Отже, береґинство є гуманним проявом моральних якостей людини, явищем глибинної сутності людського духу і характеру, навколишнього світу, ментальності, внутрішньою потребою захистити тих оточуючих, хто цього потребує, не вагаючись підтримати. Це – акція сильної духом людини на рівні свідомого і підсвідомого, закладеного в свідомості століттями, її вольовий акт, ознака високоморальної нації, особливості національної свідомості, ціннісних орієнтацій та поведінки.

Береґинство – феномен української ментальності. Л. Афанасьєва доходить висновку, що українська психічна структура вирізняється емоційно-почуттєвим характером, кордоцентричністю, що спричинює до певної своєрідності світосприймальних настанов, а архетип Великої матері Землі відбився в образі Берегині. Не можна не погодитися з думкою цієї дослідниці, що ретельне вивчення менталітету сприяє розумінню духовних компонентів буття, характеру і механізмів людського існування та взаємодії [1]. Ментальність є спільною для усіх представників культури та об'єднує націю на психічному рівні.

Щоб усвідомити значення мотивації у вчинках жінок-шістдесятниць, механізми, стимули їхньої людської волі, необхідно розглянути значення поняття «концептуалізація». Мотивація – відповідальність людини за все живе, оточуючий світ, що диктує усвідомлення цілей власної поведінки. Це духовний потенціал, міра жертовності жінок, християнської людяності, неймовірних моральних і фізичних зусиль, що були спрямовані на захист справедливості, збереження свого роду, домашнього вогнища, допомогу людям, які її конче потребували. Мотивація – вольовий акт сильної духом людини, у цьому разі – жінки.

Концептуалізація предметів та явищ оточуючого світу сприяє утворенню у людській свідомості структур знань і досвіду, тобто концептів [19]. Ми здійснюємо спробу дослідити концептуалізацію української ментальності через призму концепції «жінка-береґиня» як образу представниці української нації на підставі історичного явища, яке потребує концептуалізації в зіставленні з

проблемами ствердження і зміцнення позицій радянської влади.

Концептуалізація – ментальний процес, за допомогою якого нечіткі та неточні конструкції (поняття) та їхні складові компоненти визначаються конкретними й точними термінами. За іншим визначенням, концептуалізація – процес формування абстрактних понять чи ідей на основі конкретних об'єктів, подій або явищ [17]. Є. Тернієвська вважає, що концептуалізація сприяє утворенню у людській свідомості структур знань і досвіду, тобто концептів [26]. Проблемі вивчення концепту присвячено багато досліджень. Для нас становить інтерес концептуалізація природної суті людини – жінки-берегині, концепт її людської психіки та буття.

«Концепт «образ людини» не лише відображає реальність, а й виявляє ідеальне її бачення, задає спрямованість формування людиною своєї ідентичності і детермінує концептуальні орієнтири в просторі соціальної комунікації» [3].

Втім поняття «концепт» у сучасній науці не має єдиного наукового визначення, численні дослідники тлумачать його по-різному. Концепт – це багатомірний розумовий конструкт, що є проєкцією процесу пізнання світу, результат людської діяльності, його сукупність знань про світ, що зберігає інформацію про нього. У нашому разі – тоталітарне оточення, діяльність жінок-берегинь, спрямована на відновлення справедливості, захист людських прав, збереження гармонії. Аксиологічний підхід дає змогу глибше усвідомити сутність людської природи, поведінки жінок-берегинь; механізм відносин між людиною і тоталітарною системою, методів відстоювання її ідеології.

За феноменом берегинства стоїть конкретний людський потенціал духу і духовності [5].

На сьогодні існує вже солідна історіографія з проблеми берегинства [13]. Процеси згуртування жіноцтва в дисидентському русі та його характеристика висвітлені через призму аналізу судових справ, архівних документів, усної історії [10].

Наведемо приклади. Так, дружину видатного українського поета Ігоря Калинця – поетку Ірину (авторку численних поетичних збірок, дитячих казок) засудили за нібито антирадянську агітацію і пропаганду в 1972 р., під час «великого погрому» української культури, до 6 років таборів і 3 років заслання, яке Ірина відбувала разом із чоловіком у с. Ундіно-Посельє в Читинській області. Їхня маленька донька Звенислава була розлучена з батьками на 9 років. Звільнено Ірину в 1981 р. 1998 р. за громадську діяльність її визнано «Героїнею світу» (Рочестер, США), 2000 р. – нагороджено орденом княгині Ольги III ступеня.

Іван Гель – шістдесятник, український політичний і громадський діяч, політв'язень радянських в'язниць і концтаборів (1965–1968, 1972–1987). Двічі був арештований. Марійка, його дружина, з якою І. Гель узяв шлюб уже перебуваючи в ув'язненні, вивезла капсулу з твором чоловіка «Грані культури» попри роздягання і «шмонання». Вона її проковтнула [15].

Михайла Сороку було ув'язнено за антирадянську діяльність попри брак доказів. 25 років відбула у таборах і його дружина – Катря Зарицька.

Дружина письменника і політв'язня Івана Світличного (брата Надії Світличної) Леоніда «створювала простір для

спілкування і взаємопідтримки, організовувала побут, підтримувала зв'язки шістдесятників, зокрема листуючись із друзями Івана під час його арештів; добирала літературу», редагувала рукописи, докладала зусиль, щоб тексти оприлюднювалися, фактично опікувалася маленьким сином заарештованої Надії Світличної – Яремою [15].

У Йосипа Терелі, автора віршів, протестів, звернення щодо утисків Української католицької церкви зі сторони московської влади, КДБ було вбито брата Бориса; доведено до смерті, спричиненої примусовим лікуванням, батька; погрожували дружині Йосипа, змушували її відмовитися передавати чоловіку посилки; влаштовували багаточасові обшуки помешкання тощо.

Провина перед радянською владою співробітників Інституту філософії АН УРСР Є. Пронюка та В. Лісового полягала в тому, що вони написали листа до ЦК КПРС, де висловили свою стурбованість щодо стану культури й науки в Україні. У 1970–1971 рр. разом із Є. Пронюком добровільно перебувала в засланні його дружина Галина Дідківська із трьома неповнолітніми синами. Був засуджений батько Є. Пронюка Василь, який з концтабору не вийшов живим [9].

Тероризували сім'ю В. Лісового, якого засудили на 12 років неволі, залякували його дружину та дітей; вимагали відмовитися від чоловіка [15].

Валентин Мороз, який став символом українського руху опору, зрікся радянського громадянства і просив політичного притулку у Сполучених Штатах. Газета «Вашингтон Стар» («The Washington Star») опублікувала розмову з дружиною історика. Раїса Мороз (дівоче прізвище Левтерова), родом із Маріупольщини,

грекиня, яка стала українською патріоткою, проявила неймовірну відвагу, захищаючи свого чоловіка. Вона поскаржилася голові КДБ Ю. Андропову щодо грубих дій співробітників УКДБ Івано-Франківської області стосовно неї: погрози (в тому числі її родичам) і шантаж, стеження, підслуховування, плітки й наклепи; поневіряння, яких вони зазнали з сином у результаті переслідувань та арешту В. Мороза: втрата роботи, позбавлення можливості влаштуватися на неї (лише завдяки добрим людям вдалося обійняти посаду бібліотекарки в профтехучилищі на мізерну зарплатню), боротьба за помешкання для проживання, погрози арешту, цькування сина («ворог народу», «контра» тощо).

Зверталася до Генерального прокурора СРСР і Ніна Строката, дружина українського письменника і публіциста, учасника українського національно-визвольного руху Святослава Караванського. Вона відмовилася визнавати його правопорушником, через це й сама стала правопорушницею для радянської влади. Щоб позбавити свого чоловіка нестерпних мук, запропонувала московській владі знищити його фізично. Її заява прозвучала на конференції у Вашингтоні, де було приблизно 60 осіб. Пройшла через 9 місяців у спец'язниці, 35 місяців у концентраційному таборі, 20 протестів голодуванням, довгострокове обмеження волі без виїзду з російського міста, численні захворювання, відсутність належного лікування та «заліковування» в психіатричних лікарнях. Однак прийшов час, коли нескорена науковиця, талановита дослідниця мікробіології світового масштабу дякувала американським колегам, особливо членам Мікробіологічної асоціації, за

підтримку і визволення чоловіка з радянської неволі.

Не зреклася свого чоловіка попри тиск на неї з боку КДБ і Світлана Кириченко, дружина Юрія Бадзьо (12 років позбавлення волі), автора неопублікованої та знищеної КДБ монографії «Право на життя», де було проаналізовано теорію і практику радянського соціалізму. Жінка неодноразово приходила на судові засідання, зверталася до міжнародної спільноти, зокрема Міжнародної асоціації юристів, з описом порушеної проти Бадзя справи. Під час судового розгляду суд також визнав жінку причетною до творчості чоловіка. Її діяльність у самвидаві, зусилля зберегти твори української літератури від знищення, відмова свідчити на судовому процесі проти поета Василя Стуса стали підставою для вироку: три місяці виправних робіт. Після цього терміну на неї чекали суцільні переслідування КДБ. Вона звернулася з листом до Генерального секретаря ЦК КПРС Ю. Андропова та оголосила двотижнєве голодування; передала на Захід «Відкритий лист» з біографією свого чоловіка, надала зміст його праці «Право жити», взяла участь у конференції «Українська жінка в двох світах» і виступила перед понад півтисячною аудиторією.

Дружина Леоніда Плюща Тетяна Житнікова, спілкуючись з іноземними журналістами, американськими астронавтами напередодні їхнього спільного польоту з радянським космонавтом, розповіла про тортури, яких зазнав у концтаборі її чоловік. КДБ ізольовало жінку в психіатричній лікарні.

Оксана Мешко – українська громадська діячка, учасниця опозиційного руху в Україні в повоєнний період, фактична

голова Української Гельсінської групи наприкінці 1970-х років, «зубний біль» і «легенда дисидентського руху». Чоловік – викладач Федір Сергієнко, якого двічі безпідставно заарештовували. У 1972 р. ув'язнили їхнього сина – Олеся. Він гинув у Пермських таборих, бо був доведений до крайнього фізичного виснаження. Мати покладала надії на допомогу публічної opinio mundi, направила відкритого листа Л. Брежнєву. О. Мешко спочатку захищала від нападків радянської влади своїх рідних, а потім стала на захист усіх репресованих. У 76 років КДБ її відправив етапом до Охотського моря на заслання. Пізніше про садистські знущання над нею О. Мешко напише у своїй книзі спогадів «Між смертю і життям». На місце заслання у поселення Аян Хабаровського краю її везли етапом 108 днів. В Аяні тоді досиджував останні три місяці заслання її син Олександр Сергієнко. Оксана Яківна перенесла етап, попри недуги вижила у занесеній снігом халупці. 1985 р. її привезли до Києва.

За перші два роки діяльності УГГ у О. Мешко було 9 обшуків. У будинку навпроти влаштовано спостережний пункт з апаратурою нічного бачення, а город біля хати «специ» перекопували декілька разів, вишукуючи «кращу». Щоб довести літню жінку до інфаркту, на неї вчинили збройний напад. За безстрашність, стійкість та сміливість О. Мешко стали називати «козацькою матір'ю».

Намагалася врятувати свого чоловіка, співака з Тернопільщини, Миколу Горбала і його дружина: вона написала відкритого листа до Першого секретаря ЦК КПРС М. Горбачова. Скаргу було розглянуто в Прокуратурі СРСР, але вирок суду не скасовано.

Михайло Горинь на побаченні зі своєю дружиною Ольгою у Владимирському централі поцілував її. Тим поцілунком він передав заяву (записка в цукерковій обгортці) для ООН про важкі умови перебування в радянських тюрмах.

Вірною соратницею українського політ'язня, учасника Української Гельсінської групи Мирослава Мариновича була його дружина Люба, яка в 1986 р. залишила роботу в Києві та переїхала у с. Саралжин Казахської РСР до чоловіка.

На «Лезі стежки» дружини В'ячеслава Чорновола Атени-Святомири Пашко, слідуючи за назвою поетичного твору письменниці, її виступи на захист репресованої української інтелігенції, заборона влади друкувати власні твори, обшуки, звільнення з університету, ув'язнення, переслідування КДБ; цькування в школі доньки від першого шлюбу Ірини, але видання «Українсько-го вісника».

Усі жінки-берегині мали б утворити «єдину націю». Як підтверджують наведені вище приклади явища берегинства, московській владі це не вдалося, як і «конструювання радянської людини» (дуже вдале і влучне визначення) [12], через амбівалентність системи радянських цінностей, її внутрішню суперечливість. Добродійство, гуманність, співчуття, що сягають корінням у давню українську історію та культуру, виявилися набагато сильнішими, ніж засоби «конструювання радянської людини».

Висновки. Отже, формування концепту «жінка-берегиня» у післясталінський період, започатковане на міждисциплінарному рівні, актуалізація соціологічної інтерпретації поняття відбулося, передбачаючи окреслення факторів, суб'єктів, рівнів та форм такого

процесу. Ці жінки-берегині являли собою феномен цілісної людини, психологічна адаптація яких до обставин життя в тоталітарному середовищі потребує спеціальних досліджень, глибокого професійного історико-психологічного вивчення феномену людства – самопожертви українських жінок, які намагалися врятувати життя своїх чоловіків, сім'ю, а цим – і свою батьківщину. Запропонований у статті підхід до вивчення явища берегинства може бути поширений на дослідження волонтерства, що розгорнулося під час російсько-української війни. Значення порушеної проблеми підтверджує і те, що 31 березня 2025 р. у Софії Київській вперше відбулася церемонія нагородження Міжнародною жіночою премією «Берегиня людства». Її призначення – вшанування жінок, які зробили вагомий внесок у розвиток України, підтримку переселенців, військових, прифронтових громад, культурно-інформаційного фронту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Афанасьєва, Л. В. Берегиня як феномен ментальності. URL: <https://newacropolis.org.ua/theses/berehynia-iaak-fenomen-mentalnosti-1500792588>
2. Бабін, В. «Холодна війна» це уже лише історія чи й сучасність? Альманах Лабораторії міжнародного регіоназнавства Lab-IRS. *Архітектура європейської безпеки та міжнародне регіоназнавство*. С. 11–13. URL: https://duan.edu.ua/wp-content/uploads/2024/05/almanakh.-vypusk-1_2024.pdf/
3. Вершина, В. А. Концепт «образ человека» в философском дискурсе. *Epistemological studies in philosophy, social and political sciences*. 2019. Vol. 2. Iss. 2. С. 41–48. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/epstphsps_2019_2_2_7
4. Віднянський, С. В. Енциклопедія історії України: дод. том. Кн. 1: А–Я / редкол.: В. А. Смолій (голова) [та ін.]; НАН України,

Ін-т історії України. Київ, 2021. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Kholodna_vijna

5. Гордасевич, Г. Л., Гордасевич, Б. О. Нескорена Березина: жертви московсько-комуністичного терору ХХ століття. *Світова Федерація Українських Жіночих Організацій*. Торонто; Львів, 2002. 280 с.

6. Клочко, Р. Невидима битва. Як дисиденти боролися за незалежність України. Київ, 2023. 285, [1] с.

7. Грінченко, Б. Перегенья. *Словарь української мови*. В 4-х т. Том IV (Р-Я). Київ, 1907–1909. URL: <https://554.slovaronline.com/>

8. *Дисиденти*: зб. інтерв'ю / В. Кіпіані (уклад. і передм.); Укр. культур. фонд. Харків, 2021. 348, [2] с. (Історія і політика).

9. Дідківська, Г. Український правозахисний рух. *Слово і час*. 2000. № 2. С. 81–83.

10. Жіночі виміри минулого: уявлення, досвіди, репрезентації / М. Байдак [та ін.]; наук. ред. О. Кісь; Ін-т народознавства НАН України. Львів, 2023. 438, [1] с.

11. Землянський, А. М. Філософсько-антропологічна концептуалізація історичного буття: досвід феноменології: автореф. дис. канд. філос. наук / ХНПУ ім. Г. С. Сковороди. Харків, 2009. 20 с.

12. Каганов, Ю. О. Конструювання «радянської людини» (1953–1991): укр. версія / наук. ред. Турченко Ф. Г. Запоріжжя, 2019. 432 с.

13. Кісь, О. Р. Українки в ГУЛАГу: вижити значить перемогти. Дрогобич, 2020. 299 с.

14. Копоть, В. О. Концептуальні основи правового реалізму: дис... канд. юрид. наук / НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ, 2007. 184 арк.

15. Лісова, В. П. Жінки в русі опору сімдесятих років. URL: <https://museum.khpg.org/1202337115>

16. Міжнародний біографічний словник дисидентів країн Центральної та Східної Європи й колишнього СРСР / Харківська правозахисна група. Харків, 2006. Т. 1, ч. 1. 516 с.; т. 1, ч. 2. 504 с.

17. Парій, Є. В. Поняття концептуалізації та типологія концептів у сучасній

когнітивній лінгвістиці. URL: <https://lingvj.oa.edu.ua/articles/2014/n45/102.pdf>

18. Пахльовська, О. Українські шістдесятники: філософія бунту. *Сучасність*. 2000. № 4. С. 65–84.

19. Позднякова-Кирбят'єва, Е. Г. Концептуалізація поняття і явища соціальної пам'яті. *Вісник Міжнародного слов'янського університету. Серія Соціологічні науки*. 2012. Т. 15. № 1–2. С. 15–20. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VMSU_sociology_2012_15_1-2_5

20. Покуль, О. Еволюція образу жінки-берегині у вимірі української постмодерної культури. *Вісник ЛНАМ. Серія Культурологія*. 2016. Вип. 29. С. 130–138.

21. Процюк, С. Ю. До патології міжетнічної інтеграції (на прикладі українських мішаних подружжів у СРСР). *Сучасність*. 1978. Ч. 1. С. 57–68.

22. Прокоп, М. Напередодні незалежної України. Спостереження і висновки. Нью-Йорк; Торонто; Львів, 1993. Т. 62. 646 с.

23. Ролз, Дж. Теорія справедливості / пер. з англ. О. Мокровський. Київ, 2001. 822 с.

24. Русначенко, А. Національно-визвольний рух в Україні: середина 1950-х – початок 1990-х років. Київ, 1998. 720 с.

25. Слонська, М. В. Жінки в українському дисидентському русі. URL: <https://jqbthe.donnu.edu.ua/article/view/17960>

26. Тернієвська, Є. Процес концептуалізації як аспект пізнавальної діяльності людини. URL: <https://al.fl.kpi.ua/article/view/25887924>

REFERENCES

1. Afanasieva, L. *Berehynia as a Phenomenon of Mentality*. [online] Available at: <https://newacropolis.org.ua/theses/berehynia-ia-k-fenomen-mentalnosti-1500792588> [in Ukr.]

2. Babin, V. Is the “Cold War” Now Merely History, or is it still Relevant Today? Almanac of the Laboratory of International Regional Studies Lab-IRS. *The Architecture of European Security and International Regional Studies*. pp. 11–13.

- [online] Available at: https://duan.edu.ua/wp-content/uploads/2024/05/almanakh.-vypusk-1_2024.pdf/ [in Ukr.]
3. Vershina, V. (2019). The Concept of the “Image of man” in Philosophical Discourse. *Epistemological Studies in Philosophy, Social and Political Sciences*. Vol. 2. Issue 2. pp. 41–48. [online] Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/epstphsps_2019_2_2_7 [in Ukr.]
  4. Vidnyansky, S. (2021). *Encyclopaedia of the History of Ukraine*: Suppl. Vol. Book 1: A–Z; National Academy of Sciences of Ukraine, Institute of History of Ukraine. Kyiv. [online] Available at: http://www.history.org.ua/?termin=Kholodna_vijna [in Ukr.]
  5. Hordasevich, G., Gordasevich, B. (2002). The Unconquered Guardian: Victims of 20th-Century Moscow-Communist Terror. *World Federation of Ukrainian Women’s Organisations*. Toronto; Lviv, 280 p. [in Ukr.]
  6. Klochko, R. (2023). *The Invisible Battle. How Dissidents Fought for Ukraine’s Independence*. Kyiv, 285, [1] p. [in Ukr.]
  7. Hrinchenko, B. (1907–1909). *Perehenia. Dictionary of the Ukrainian Language*. In 4 Vols. Vol. IV (R–Ya). Kyiv. [online] Available at: <https://554.slovaronline.com/> [in Ukr.]
  8. Kipiani, V., ed., comp. (2021). *Dissidents: a Collection of Interviews*. Ukrainian Cultural Foundation. History and Politics. Kharkiv, 348, [2] pp. [in Ukr.]
  9. Didkivska, H. (2000). The Ukrainian Human Rights Movement. *Slovo i Chas* (Word and Time), No. 2. pp. 81–83. [in Ukr.]
  10. Kis, O., ed. (2023). *Women’s Dimensions of the Past: Perceptions, Experiences, Representations*. Institute of Ethnology, National Academy of Sciences of Ukraine. Lviv, 438, [1] pp. [in Ukr.]
  11. Zemlianskyi, A. (2009). *Philosophical and Anthropological Conceptualisation of Historical Existence: The Experience of Phenomenology*. [A thesis for Candidate of Sciences degree in Philosophy]. H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University. Kharkiv, 20 pp. [in Ukr.]
  12. Kahanov, Yu. (2019). *The Construction of the “Soviet Man” (1953–1991): Ukrainian version*. Zaporizhzhia, 432 pp. [in Ukr.]
  13. Kis, O. (2020). *Ukrainian Women in the Gulag: To Survive Is to Win*. Drohobych, 299 pp. [in Ukr.]
  14. Kopot, V. (2007). *Conceptual Foundations of Legal Realism*. [A thesis for Candidate of Sciences degree in Law]. National Academy of Sciences of Ukraine, V. M. Koretsky Institute of State and Law. Kyiv, 184 pp. [in Ukr.]
  15. Lisova, V. *Women in the Resistance Movement of the 1970s*. [online] Available at: <https://museum.khpg.org/1202337115> [in Ukr.]
  16. *International Biographical Dictionary of Dissidents from Central and Eastern Europe and the Former USSR*. (2006). Kharkiv Human Rights Group. Kharkiv, Vol. 1, Part 1. 516 pp.; Vol. 1, Part 2. 504 pp. [in Ukr.]
  17. Parii, Ye. *The Concept of Conceptualisation and the Typology of Concepts in Contemporary Cognitive Linguistics*. [online] Available at: <https://lingvj.oa.edu.ua/articles/2014/n45/102.pdf> [in Ukr.]
  18. Pakhlovska, O. (2000). Ukrainian Sixties Activists: The Philosophy of Rebellion. *Suchasnist* (Modernity). No. 4. pp. 65–84. [in Ukr.]
  19. Pozdniakova-Kirbiateva, E. (2012). Conceptualisation of the Concept and Phenomenon of Social Memory. *Visnyk Mizhnarodnoho slovianskoho universytetu. Seriiia Sotsiologichni nauky* (Bulletin of the International Slavic University. Sociological Sciences Series). Vol. 15. No. 1–2. pp. 15–20. [online] Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VMSU_sociology_2012_15_1-2_5 [in Ukr.]
  20. Pokul, O. (2016). The Evolution of the Image of the Woman-Guardian in the Context of Ukrainian Postmodern Culture. *Visnyk LNAM. Seriiia Kulturolohiia* (Bulletin of the Lviv National Academy of Arts. Series: Cultural Studies). Issue 29. pp. 130–138. [in Ukr.]
  21. Protsiuk, S. (1978). On the Pathology of Inter-Ethnic Integration (Using the Example of Ukrainian Mixed Marriages in the USSR). *Suchasnist* (Modernity), No. 1. pp. 57–68. [in Ukr.]

22. Prokop, M. (1993). *On the Eve of Independent Ukraine. Observations and Conclusions*. New York; Toronto; Lviv, Vol. 62. 646 pp. [in Ukr.]

23. Rawls, J. (2001). *A Theory of Justice*. Kyiv, 2001. 822 pp. [in Ukr.]

24. Rusnachenko, A. (1998). *The National Liberation Movement in Ukraine: Mid-1950s – Early 1990s*. Kyiv, 720 pp. [in Ukr.]

25. Slonska, M. *Women in the Ukrainian Dissident Movement*. [online] Available at: <https://jqbthe.donnu.edu.ua/article/view/17960> [in Ukr.]

26. Ternievska, Ye. *The Process of Conceptualisation as an Aspect of Human Cognitive Activity*. [online] Available at: <https://al.fl.kpi.ua/article/view/25887924> [in Ukr.]

Summary

GUARDIANS OF THE SIXTIES: THE PHENOMENON OF THE NATIONAL IMAGE OF UKRAINIAN WOMEN

Nataliia SOLONSKA

orcid.org/0000-0003-1444-9354

Candidate of Historical Sciences, senior research fellow

Foreign Ukrainian Studies Department of the Institute of Book Studies
of the V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

email: solonska.n@ukr.net

The relevance of the research. The Ukrainian human rights movement in the post-Stalin era played a key role in the formation of the national idea and Ukraine's independence. However, further clarification and deepening of the study, analysis of the motivation of the actions and activities of women, participants in the human rights movement and those involved in it, women-berehynians (guardians), in the context of socio-cultural transformations are still needed, which will provide a perspective for understanding their human essence, behaviour, spirituality, and Christian charity in the conditions of the "cold war" of the USSR against Ukraine, in a society of unjust existence. A conceptual model of the image of a woman-guardian as a phenomenon of historical science is presented using the example of the fates of wives of political prisoners, their mission in the formation of the Ukrainian political nation, which is significant for studying the evolution of the Ukrainian protest movement, the role of the phenomenon of the guardianship of Ukrainian women in the cultural worldview, in historical existence, and in the experience of phenomenology.

The purpose is to analyse the activities and declaration of will of Ukrainian women-guardians, exemplified by the wives of political prisoners, to define the concept of "woman-guardian" as a phenomenon of the deep essence of the human spirit and character, to carry out a theoretical conceptualisation of this phenomenon, to understand its nature in the conditions of the totalitarian Soviet system within the space of the cold war between the government and the Communist Party of the USSR and their own people; the concept of "guardianship" in historical discourse.

Conclusions. Women-guardians represented the phenomenon of a holistic person, whose psychological adaptation to the circumstances of life in a totalitarian environment

requires special studies, a deep professional historical-psychological examination of the phenomenon of humanity – the self-sacrifice of Ukrainian women who tried to save the lives of their husbands, families, and thus their homeland. The approach proposed in the article for studying the phenomenon of the "Berehynstvo" (guardianship) can be extended to the research of volunteerism that unfolded during the Russia-Ukraine war. The significance of the raised issue is also confirmed by the fact that on March 31, 2025, the first ceremony of the International Women's Award "Guardian of Humanity" took place at St Sophia Cathedral in Kyiv. Its purpose is to honour women who have made significant contributions to the development of Ukraine, support for displaced persons, military personnel, frontline communities, and the cultural-information front.

Keywords: women of the sixties, dissident movement in Ukraine, political prisoners of Soviet concentration camps, Berehynstvo.

Отримано редакцією/ Received: 09.03.26

Прорецензовано / Revised: 27.03.26

Схвалено до друку / Accepted: 28.04.26